

PRAGMATIKUS HELYZETMONDATOK A VAJDASÁGI FRAZÉMA- ÁLLOMÁNYBAN

Rajslí Iлона

A helyzetmondatok vizsgálata az utóbbi évtizedekben jelentős teret kapott; mind a frazeológiai, antropológiai nyelvészeti, mind pedig az interkulturális hatások szempontjából. A helyzetmondat fogalmát eddig sokféleképpen definiálták, emellett az elnevezése is nagyfokú terminológiai változatosságot mutat: a *szokványos kifejezés*, *szituációs klisé*, *konvencionális szójárás*, *konvencionális pragmatikai formula* megnevezés egyaránt ismeretes. A meghatározások közös eleme a beszédhelyezethez kötöttség momentuma, az „akkor szokták mondani, ha...” típusú fordulat jelenléte; pl. *Zabba mennek a lovak! Veri az ördög a feleségét.*

E típus a frazeológiai kutatások fontos összetevője, hiszen egyféle átmenetet, határsávot képez az idiomatikus elemek és a szabad szókapcsolatok között. A pragmatikus helyzetmondatok sok közös vonást mutatnak a közhelyekkel, hiszen egyrészt axiomatikusak, másrészt tipikus helyzetekhez köthetőek. Gyűjtésük a beszélt nyelvben lehetséges, hiszen előfordulásuk a dialogikus jellegű szövegekben értelmezhető. A dolgozatban egy kistérség (Óbecse, Bácsföldvár és Péterréve) anyagát vizsgáljuk a szemantikai-pragmatikai szintek, valamint a szövegbe épülés módja szerint.

Kulcsszavak: frazeológia, helyzetmondat, konvencionális kifejezés, pragmatika, beszédhelyzet

Bevezetés

Forgács Tamás szerint a frazeológiát mint diszciplínát terminológiai sokszínűség, mondhatni zűrzavar jellemzi, aminek legfőbb oka a vizsgált nyelvi részrendszer sokfélesége és a frazeológiai kritériumok eltérő alkalmazása (FORGÁCS 2007: 73). Nemcsak a régebbi szakmunkákban, hanem a jelenkoriakban is igen sokféle frazémosztállyal találkozhatunk, amelyekben keverednek az osztályozás szempontjai: a szerkezetiek a jelentéstaniakkal, sőt mindezeket alkalmanként etimológiai, stilisztikai és művelődéstörténeti aspektusok egészítik ki. Ez vonatkozik a helyzetmondatok frazematípusának a meghatározására, körülírására is. Forgács a kommunikációs funkciók alapján a kommunikatív frazeologizmusok csoportjába sorolja őket, s noha ez egy sokféle típust magába foglaló csoport, a legfontosabb átfogó jellemző az, hogy alapvetően a beszédaktusok létrehozása, végrehajtása vagy befejezése során töltenek be valamilyen funkciót. A helyzetmondatok vagy szituatív klisék Forgács szerint közel állnak a közmondásokhoz, mégpedig a referenciális frazeologizmusokhoz. „Voltaképpen ugyanis a közmondások is egy bizonyos kommunikációs helyzetben hangoznak el, ám azokban van egyfajta ítélet-jelleg ($p \rightarrow q$), míg ezekből ez hiányzik.” (FORGÁCS 2007: 53) Harald Burger német kutató korábban erre a csoportra a pragmatikai frazeologizmus kifejezést használta, utalva ezzel az illető frazémák funkciójára (hivatkozik rá FORGÁCS 2007: 52). A funkció mellett fontos tipológiai szempont a szerkezet is, ennek megfelelően Forgács ezeket a frazémákat nevezi még mondatformájú szólásoknak is. O. Nagy Gábor szerint a helyzetmondatok egyik csoportja az indulatszókkal mutat rokonságot (O. NAGY 1976: 13), ezek kifejezhetnek fenyegetést pl.: *Lesz még kutyára dér!* ellenkezést: *Nem oda Buda!* figyelmeztetést: *Zsindely van a háztetőn!* rendreutasítást: *Hátrább az agarakkal!*

A szituatív klisék másik nagy csoportja csak dialógusos helyzetben fordul elő, mégpedig kérdésre adott válaszként, a *Hogy vagy?* és a *Hogy érzed magad?* kérdésekre adott tréfás, ironikus válaszok: *Mint a kutya a kútban.*

A szituatív klisék egy más típusát képviselik azok, amelyekben kitérő válaszok fogalmazódnak meg a nyílt válaszadás helyett: „Például a valamely cselekvés okát tudakoló kérdésre adott kitérő válasz lehet ez is: *Hogy a rák a vetésre ne menjen. Ugyanígy a Hol van valami/valaki?* kérdésre nemritkán halljuk ezt a választ: *Fülem mellett, a kispolcon* vagy *Az előbb vitte két szúnyog egy vasrúdon.*” (FORGÁCS 2007: 79 – F. T. kiemelése) Bárdosi Vilmos a szólások, szóláshasonlatok mellett külön csoportba sorolja a beszédhelyezethez kötött, „akkor szokták mondani, ha...” típusú, ún. pragmatikus helyzetmondatok, konvencionális szójárásokat. Ő is kitér O. Nagy Gábor meghatározására, mely szerint ezeknek a legjellemzőbb sajátossága, hogy „pusztán a megszokás tartja őket életben; bizonyos helyzetekben, bizonyos alkalmakkor anélkül mondja őket az ember, hogy különösebb jelentőséget tulajdonítana a velük kifejezett megállapításnak.” (O. NAGY 1976: 16)

Kecskés István megállapítása szerint a helyzetmondatok definíciójában az a közös elem, hogy konvencionális pragmatikai formulák, amelyek előfordulása bizonyos szituációkhoz van kötve. Kecskés különbséget tesz a rituális és a rutin helyzetmondatok között. A rituális helyzetmondatok a nyelvi etikett részét képezik, az „adott szituációban a beszélők majdhogynem kényszerűen érzik ezeket a kifejezéseknek a használatára” (KECSKÉS 2003: 80), míg a rutin helyzetmondatok megjelenése is bizonyos szituációkhoz van kötve, de használatuk kevésbé szükségszerű. „Esetükben már gyakori, hogy kompozicionális jelentésük elveszik, és jelentős különbség van aközött, amire a tartalmuk utal és amit valójában jelentenek. Itt egy érdekes folyamatról van tehát szó. A metaforikus jelentés alapját képező kultúraspecifikus konceptuális jegyek egy része lexikalizálódott. Majd ez a lexikai tartalom a gyakori használat és a fogalmi motiváció teljes háttérbe szorulása miatt részben vagy majdnem teljesen kiürül, és a pragmatikai funkció válik dominánssá.” (KECSKÉS 2003: 81)

Fillmore nyomán a magyar szakirodalomban Kiefer Ferenc is foglalkozott a helyzetmondattal. Meghatározása szerint ezek bizonyos beszédhelyzetek által automatikusan kiváltott sztereotip megnyilatkozások, amelyek kompozicionális jellegűek, szintaktikai és morfológiai szempontból nem különböznek a szabad megnyilatkozásoktól, de kontextuális jelentésüket az adott beszédhelyzet határozza meg. Balázs Géza Kiefer elméletére alapozva interdiszciplináris keretek közé helyezi a fogalmat, s korpuszvizsgálattal tesz kísérletet a helyzetmondatok osztályozására, valamint pragmatikai vizsgálatára. A *Mi a helyzetmondattal?* című tanulmányában összegzést ad e típus sajátosságairól, s eközben rendszerezi azokat a szituációkat is, amelyekben ezek megjelennek (BALÁZS 2009). Említi Kiefer Ferenc megállapítását, mely szerint a helyzetmondattal olyan sztereotip megnyilatkozás, amely többé-kevésbé automatikusan kapcsolódik egy forgatókönyv alapeseményéhez (vö. BALÁZS 2009: 9). Balázs problematikusnak érzi ezt a meghatározást, mert a helyzetmondattal nem teljes megnyilatkozás is lehet (idiomatikus és nem idióma), közös sajátásként a gyakori használatot és az ismétlődő társadalmi kontextust emeli ki (BALÁZS 2009: 10). Balázs továbbá a helyzetmondattal és a közhely definiálásában is sok hasonló vonást említ: a közkeletűséget, a tipikus szituáció jelenlétét. Hernádi Miklós *Közhelyszótár*ában éppen e tipikus élethelyzetek valamiféle tipologizálása révén próbál meg belső rendet kialakítani a közhelyszerű megnyilatkozások sokaságában. Közöttük külön csoportot képeznek a szokásmondás-közhelyek, amelyek a legközelebb állnak az általunk vizsgált frazémacsoporthoz. Hernádi ide szólásokat és közmondásokat is besorol, s kihangsúlyozza e frazémák gyakori elferdítését, „kifacsarását”, pl. *Jóból is megárt a kevés.* (HERNÁDI 1985: 17)

Tanulmányunkban e sokszínű és változatos frazémacsoportnak kizárólag azzal a csoportjával foglalkozunk, amely esetében egy konkrét beszédhelyzet indukálja a szólást, ezért ezt a típust Bárdosi Vilmos nyomán *pragmatikus helyzetmondattal* nevezzük (vö. BÁRDOSI 2012).

A korpusz és módszer

Egy kistérség (Óbecse, Bácsföldvár és Péterréve) frazémaanyagát¹ tekintettük át, és az annotált cédulák alapján próbáltuk kikövetkeztetni, melyek tekinthetők helyzetmondatoknak. A nagyszámú vizsgált frazéma Penavin Olga gyűjtéséből és immár hagyatékából származik. Ez a vajdasági kiterjedésű gyűjtés az 1980-as évek elejére és közepére tehető, s ebben a terepi munkában Penavin Olga irányításával számos – szakmailag felkészült, illetve önkéntes (laikus) gyűjtő vett részt. A cédulákon a frazémák köznyelvi rögzítése/átírása mellett – kevés kivétellel – megtaláljuk az adatközlő által megfogalmazott frazéma-értelmezést is, majd a gyűjtő nevét, születési évét, s legalul az adatközlő adatait (ugyancsak név és születési év). A cédulák gyéren tartalmazzák a frazéma kontextusának egyéb körülményeit: a szólást kiváltó beszédhelyzetet, illetve a használat gyakoriságát, szociális érvényét. A helyzetmondatok vizsgálatához ezért különösen fontosak voltak azok, ahol a szólást előidéző, Papp György terminusával² élve: a szóláshelyzetet megteremtő előkontextus is a cédulára került, pl. *Akkor mondják, ha a kisbaba nagyon sír: Árulja a házat*. A vizsgált településeken készült cédulák a frazémák kezdőszava szerint lettek ábécérendbe sorolva, beleértve az a/az névelővel kezdődő mondatokat, a vezérszó (magelem) tehát nincs kiemelve, ami számos tájékozódási gondot okozott. A jelen vizsgálat esetében a fellelt, kiválasztott helyzetmondatok ellenőrizni kellett, pontosítani a beszédhelyzetet, definiálni a pragmatikai érvényességet. Az ellenőrző munka során számos új frazéma került elő.

A helyzetmondatok csoportjai

A frazémák szerkezeti szempontjait tekintve lehetnek:

- a) szintagmák: *Érett kilis*³! (B) 'a kényeskedő, finomkodó emberre mondják'
- b) hiányos, mondatjellegű frazémák: *Az egyik fülin be, a másikon ki*. (Ált.) 'nem bánja, mit mondanak rá' *Isten neki faköröszt* (B) 'nem izgatja a dolog, nem bánja'
- c) egyszerű mondatok: *Angyal szól belőle*. (B) 'aki jót, kedvezőt mond'; *Árulja a házat* (Ált.) 'ha a kisbaba sír'
- d) összetett mondatok: *Elmúlik, mire menyasszony/vőlegény vagy bíró/bíróné leszel* (B) 'síró gyereknek mondják vigasztalásként'
- e) dialógusos jellegű beszédprodukciók: *Hát még mi kéne? Toronyóra láncostul?* (Ált.) 'tréfás szólás az elégedetlenkedő emberhez' – itt a helyzetmondat válaszként érkezik a megelőző beszédhelyzet mondatára.

A szintagmaszerű frazémák lehetnek jelzős szerkezetek, ilyen a már említett *Érett kilis*, más esetben a szerkezetnek folytatása következik: *(Az) emlegetett számár / meg szokott jelenni* (Ált.) 'a sokat emlegetett emberre mondják'. Itt tehát a szerkezet önállóan is, de kiegészítve is használható. Előfordulhat határozós szerkezetként: *Kocsonyába való* (Ált.) 'nagyon nagy fül vagy köröm' – a frazéma itt az aktuális helyzetben ráértendő a testrésze; *Fehéren fekete* (P) 'hiteles irat van valamiről' (vö. FORGÁCS⁴: *Fehéren feketén* 'egyértelműen').

---

¹ A kutatópontokat rövidítéssel jelöljük: Óbecse = Ó; Bácsföldvár = B; Péterréve = P; azok a frazémák, amelyek minden kutatóponton előfordultak, az Ált. jelölést kapták.

² Papp 2007: 93

³ A *kelés* szó táji alakváltozata.

⁴ Forgács Tamás: *Magyar szólások és közmondások szótára*. Tinta Könyvkiadó, Bp. 2004. Rövf.: Forgács

Az idiomatikus jellegű frazémák között kevés szintagmatikus forma található a korpuszban, a gyűjtők feltehetően nem tartották szólásnak a pusztán szerkezetre korlátozódó mondanivalót.

A hiányos, mondatjellegű frazémák jóval gyakrabban fordulnak elő egy-egy ismétlődő helyzetben, ezekben a hiányzó mondatrész, az ehhez fűződő információ az adott helyzetben helyettesítődik be. Pl. *Lássuk, miből élünk!* (Ált.) – itt a helyzetmondat a munka kezdését jelző buzdításként értelmezhető, míg a *Le a kalappal!* (Ált.) felkiáltás a konkrét beszédhelyzetben a *valakinek a teljesítménye előtt* bővítménnyel egészül ki. O. Nagy Gábor megállapítja, hogy a mondatjellegű szólásoknak e csoportja az indulatszavakkal mutat rokonságot (O. NAGY 1976: 13).

Az egyszerű mondat felépítésű helyzetmondákat az elhangzás szituációja szerint csoportosíthatjuk:

- a) rituális, ráolvasásszerű szövegrész: *Ebcsont összeforr* (Ált.) 'vigasztalás, ha gyerek megüti vagy megvágja magát', *Majd a sárgaföld kigyógyítja.* (Ált.) 'gyógyíthatatlan betegsége mondják'. Itt gyakori az összetett mondat formájú: *Ég nyelte, föld nyelte* (Ált.) 'titokzatosan eltűnt'.
- b) a valamikori kínzás, büntetés elhalványult nyoma érhető tetten a következőben: *Hátrakötöm a sarkad!* (Ált.) '<főleg gyereknek> szóló figyelmeztetés'.
- c) valamilyen körülmény (pl. időjárási jelenség) megállapítására vonatkozó: *Veri az ördög a feleségét.* (Ált.) 'ha esik az eső és süt a nap', *Sokan vannak odakinn.* (B) 'hideg van kint', *Kifirhangolt a Szent Péter.* (B) 'nagyon süt a nap'. Ennek van egy hosszabb variánsa is ezen a kutatóponton: *Tüzel a Szent Péter, babot főz* (P).
- d) emberi viselkedés, magatartás (minősítése): *Majd betöri a szél a mejjét.* (Ó) 1) 'aki nagyon siet'; 2) 'a lasponya emberre gúnyosan' *Fáj a májam!* (Ált.) 'nem érdekel'; *Játszanak a szamarak* (Ált.) 'az önfeledten játszó, hancúrozó gyerekekre, (ritk. felnőttekre) mondják'⁵.
- e) valamely történés, esemény alkalmával: pl. ha valami beleesik a Tiszába, *annak köpte Krisztus* (Ó) 'az végképp elveszett'.

A helyzetmondatok jelentős része összetett mondat formájú, közöttük is számos esetben toldható meg az első mondat: pl. *Nincs otthon a macska / cincognak az egerek* (Ált.) 'főnök, tanár stb. távollétében lazul a fegyelem' – ebben az esetben elegendő az első mondat említése, ez felidézi az egész frazémát. A variánsképződés ebben a csoportban is jellemző, adatközlőnként és gyűjtőterületenként változhat egy-egy helyzetmondat alakja: pl. *Ott egyenes, ahol fényes ~ Ahol fényes, ott egyenes* (B, Ó) 'pocsolya vagy víz egyenesnek látszik'; *Lesz még nekünk lágy kenyereink ~ Lesz még szőlő, légy kenyér* (B) 'bizakodás a szebb jövőben'; *Béka nől a hasadban ~ Nád nől az orrában* (P, B) 'aki sok vizet iszik'.

A párbeszédes formában előforduló helyzetmondatok valamely szituáció feloldásához, a cselekmény, a történés továbbgördítéséhez nyújtanak kommunikációs eszközt. Számos ilyen szituáció fordul elő például a munka kezdetekor: *Lássuk, miből élünk!* (Ált.); illetve munka befejezésekor: *Holnap is megvirrad, Holnap is nap lesz, Tegyük el magunkat holnapra* (Ált.); a sikeres (és időben elvégzett) munka befejeztével: *Ez is megvan, még sincsen este* (B). Ez a csoport a közhelyek némely típusával mutat hasonlóságot, sőt feltehetően be is sorolható az axióma-, illetve a szentencia-közhelyek csoportjába (HERNÁDI 1985: 13).

A helyzetmondatok modalitása is különböző:

---

⁵ Ennek esetenként folytatása is elhangzik: *eső lesz.*

- a) kijelentő: *Itt a kezem, nem disznóláb* (Ó) – ez a nagy múlttal rendelkező, művelődéstörténeti értékű frazéma⁶ mindinkább feledésbe merül, főleg tréfás hangulatú kommunikációban hangzik el.
- b) felszólító: *Lássuk, miből élünk!* (Ált.) 'felszólítás munka megkezdésekor'; *Ne szólj szám, nem fáj fejem!* (Ált.) 'óvatosságra intő tanácsként arra, hogy jobb óvatosnak lenni'. A felszólítás esetenként lehet kijelentő mondat is: *Nem esik le az aranygyűrűd!* (Ált.) 'annak mondják, aki vonakodva fog munkához'. Más esetben a szólás jelzőként – egységes minősítésbe sűrítve – is alkalmazható: *Olyan tedd ki, hadd hűljön <ember>!* (Ó) 'gyámoltalan ember vicces jellemzése'.
- c) kérdő: *Mire véled a napot?* (Ált.) 'aki lustálkodással tölti a napot'.
- d) felkiáltó: *A hátam közepé lássa!* (Ált.) 'a nem kívánatos dologra/emberre mondják' – ennek van egy olyan variánsa, amelyet esetenként a szóláshasználók megtoldanak: *Kell, a hátam közepére / foltnak!* (B)

Az összetett mondat formájú szituatív klisék gyakran emlékeztetnek a szóláshasonlatokra: *Dülleszkedik, mint a bűdösbogár.* (B) 'kisgyerekekre mondják' tréfás (vö. ONG⁷: *Úgy áll a fara, mint a bűdösbogáré.* 'négykézláb mászó és a farát feltartó gyerekekre' tréfás, táji). Az ellentét szervezőelemként jelenik meg: *Nem vagyok elég gazdag, hogy olcsó árut vegyek* (P, Ó) 'az olcsó áru ritkán jó'; *Ég nyelte, föld nyelte* (Ált.) 'titokzatosan eltűnt'.

A helyzetmondatok szociokulturális háttere

A gyűjteményben számos olyan frazéma található, amely feltehetően a távoli múltban keletkezett, ezek a helyzetmondatok a mai beszélők számára már nem motivált alakulatok. Ilyenek pl. a következő helyzetmondatok:

Zabba mennek a lovak. (B) – 'így ébresztik a sokáig alvókat'

Üres góréra nem kell tető. (Ó) – 'a buta embernek hiába a drága kalap'. Szemantikai értelemben hasonló ehhez a tájegységen gyakori közmondás is: *Üres kalász magasan hordja a fejét.* (vö. ONG.: *(Az) üres kalász fenn hordja a fejét* 'az üresfejű emberek szoktak gögösek lenni').

Leteszi a Péterkéjét (P) – 'várandós asszony elvetél, ha nem ehet a megkívánt ételből' – más területen: *Elmegy a Péterkéje* vagy *Elveti a Petikéjét.*

Mozgáshoz, mozdulathoz kapcsolódó frazémák: *Harangoznak az ördögöknek* (B) 'amikor a gyerek magas széken ülve a lábát lóbálja'. *Levisz az ördög!* (Ált.) 'figyelmeztetés kisgyerekeknek, hogy le ne essenek valahonnan'.

Kontextuális vizsgálat

Többé-kevésbé mindegyik helyzetmondat csak az adott beszédhelyzetben értelmezhető, de vannak olyanok, amelyeknek használatához az előkontextus vizsgálata is szükséges. Pl.

⁶ O. Nagy Gábor a korai hiedelemvilág szokásrendszerében keresi a magyarázatot, amikor a fegyver nélküli kézfogás a bizalom jele volt (O. NAGY 1979: 279–282).

⁷ O. Nagy Gábor: *Magyar szólások és közmondások*³. Gondolat, Budapest, 1982. Rövf.: ONG

amikor többen ülnek az asztalnál, s egy sütemény (vagy más felkínált étel) leesik az asztalról, pár pillanat csend után többen is mondhatják: *Vendég eszik belőle!* Ennek a generációkon át hagyományozódó szokványos kifejezésnek van egy olyan szerepe is az adott helyzetben, hogy a kissé kínos helyzetet oldja, s humoros felhangú fatikus elemként továbbsegítse a kommunikációt. Ezeknek az ún. kitüntetett szóláshelyzeteknek⁸ a felkutatása külön feladat: a gyűjtés során az adatközlőtől azt is meg kell tudni, hogy milyen kontextuális szerkezetet épít egy adott frazéma köré, tehát a prezentált szólásokhoz idéztetjük fel a jelentést, illetve az elhangzás, a megjelenés helyzeteit jellemeztetjük, íratjuk le az adatközlővel. Mindehhez tehát az elsődleges szóláshasználat minél alaposabb ismerete, kutatása szükséges.

A szerkezeti aspektus vizsgálatok említett ún. dialógusos helyzetmondatok esetében is az egész szituáció feltárása szükséges, mégpedig annak az ismerete, hogyan hangzik a kérdés, illetve az, hogy milyen szituáció indukálja, hívja elő a szólást: például aktualizálás történik a következő frazémában: *Ilyen tűznél fagyott meg az a tizenkét betyár* (B) – 'hideg szobába lépve mondják tréfásan', itt az *ilyen* mutató névmás a kapcsolóelem.

A helyzetmondatok a beszédhelyzet hangulata, attitűdje szerint is változatos képet nyújtanak. Gyakoriak közöttük a tréfás hangulatúak: *Nesze semmi, fogd meg jól!* (Ált.) 'aki csak ígér, de nem adja meg', *Hátrakötöm a sarkad!* (Ált.) 'főként gyerek fenyegetése', *Fojsz meg Isten, ne kínozd!* (Ó) 'amikor a torkába szaladt étel miatt köhög valaki'; a durva, pejoratív jellegűek: *Na, ez is szappanba való* (B) 'kövér emberre mondják'. Mindehhez gúnyos célzat is járulhat: *Fölakasztotta magát az apáca* (B) 'a hosszabb harangszóra mondják'. A gyűjtött anyagban egyébként is igen gyakori a szarkasztikus hangulatú helyzetmondat: *Nem lesz belőle/Ebből sem lesz prédikációs halott* (Ált.) 'amikor valamely munka nem sikerül', *Majd a nagyharang megfizeti* (Ó) 'olyan adósság, ami sohasem lesz megfizetve'.

Összegzés

E frazémacsoport gyűjtése és értelmezése a szóláskutatásnak egy különleges problémáját is érinti, mégpedig az elsődleges szóláshasználat kikutatását, megfigyelését. A teljes szólásértéshez nem elegendő magának a frazémának (alak, szerkezet, forma) az ismerete, a kitüntetett szóláshely, a frazéma előfordulásának a körülményei éppoly fontos tényezők. A helyzetmondatok az egyértelmű fogalmi tisztázás és a tipológiai sokféleség ellenére is elengedhetetlen kommunikációs eszközei a mindennapi beszédhelyzeteknek.

Abstract

PRAGMATIC SITUATIONAL SENTENCES IN THE PHRASEME CORPUS OF THE VOJVODINA REGION

Analysis of the situational sentences has got a significant role in the last decades; both in terms of phraseological, anthropological linguistics, and intercultural impacts. The term situational sentence has been defined in various ways, while the phenomenon itself shows a great terminological variety: usual term, situational cliché, conventional idiom, conventional pragmatic formula are all terms referring to it. The element that definitions have in common is the moment of relatedness to the speech situation, the presence of the type of phrase like „one says that when...”; e.g. *Horses go into the haver!* - an expression for doing forbidden things. *The devil beats his wife* – an idiom for sunshower.

---

⁸ Papp György terminusa (l. Papp 2007: 89).

This type is an important part of phraseological research, since it represents a borderline between idiomatic elements and collocations. Pragmatic situational sentences have a lot in common with commonplaces, since they are on one hand axiomatic, on the other they may be linked to typical situations. It is possible to recollect them in spoken language, since their occurrence may be interpreted in dialogue-like texts. In the study we analyze material from a microregion (Becej, Backo Gradiste and Backo Petrovo Selo) according to semantic-pragmatic levels and according to the way they get built into texts.

Keywords: phraseology, situational sentence, conventional expression, pragmatics, speech situation

Irodalom

BALÁZS Géza 2009. Mi a helyzetmondát? In: *A kommunikáció nyelvészeti aspektusai*. Szerk. GECSŐ Tamás, SÁRDI Csilla. Budapest, Tinta Könyvkiadó. 9–14.

BÁRDOSI Vilmos 2012. *Magyar szólások, közmondások adatbázisa*. 14000 szólás, közmondás, helyzetmondát magyarázata stilisztikai jelzéssel, a típus feltüntetésével, fogalomköri szómutatóval. Tinta Könyvkiadó, Budapest

FORGÁCS Tamás 2004. *Magyar szólások és közmondások szótára*. Tinta Könyvkiadó, Budapest

FORGÁCS Tamás 2007. *Bevezetés a frazeológiába. A szólás- és közmondáskutatás alapjai*. Tinta Könyvkiadó, Budapest

HERNÁDI Miklós 1985. *Közhelyszótár*. Gondolat Kiadó, Budapest

KECSKÉS István 2003. Szavak és helyzetmondatok értelmezése egy dinamikus jelentésmodell segítségével. = *Általános Nyelvészeti Tanulmányok*. XX. 79–107.

O. NAGY Gábor 1976. *Magyar szólások és közmondások*. Gondolat Kiadó, Budapest

O. NAGY Gábor 1979. *Mi fán terem?* Gondolat Kiadó, Budapest

PAPP György 2007. A vajdasági frazeológiai korpusz szerkezeti, adattári vonatkozásai. In: *Délvidék/Vajdaság. Társadalomtudományi tanulmányok*. Szerk. PAPP Richárd. Zenta, Vajdasági Magyar Művelődési Intézet. 70–112.